

Владимир Хънтов

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ИЗПОЛЗУВАНЕТО НА
ТЕРМИНИТЕ ПРАБОЛГАРЫ И ПРАБОЛГАРСКИЙ ЯЗЫК В
СЪВРЕМЕННАТА РУСКА ЛИНГВИСТИЧНА ЛИТЕРАТУРА

В българската лингвистична и историческа литература отдавна се е наложило използването на термините *прабългари* и *прабългарски език*. Те назовават съответно етническата принадлежност и езика на етноса, участвувал заедно с етническите общности на славяните от българската група и траките в етногенезиса на българския народ през VII – IX в. Напълно съвпадащите по семантика с горната двойка термини *първобългари* и *първобългарски език* се употребяват много рядко (в работите на В. Бешевлиев, в отделни работи от Ст. Младенов (напр. Младенов 1935) и К. Мирчев (напр. Мирчев 1978).

В същото време руските и другите чуждестранни лингвисти използват в своите изследвания множество други термини за обозначаване на етническата принадлежност и езика на прабългарите. Названието на етноса се предава чрез термините *булгари* (напр. в работите на Н. А. Баскаков – Баскаков 1960, Баскаков 1981, и др.), И. Г. Добродомов (Добродомов 1974, Добродомов 1981 и др.), А. С. Лвов (Лвов 1966, Лвов 1969 и др.) и др.); *древние булгари* (Мусаев 1975); *протобулгари* / *protobulgarzy* / *Protobulgaren* (Менгес 1979, Триярски 1975, Прицак 1955 и др.); *тюрко-булгари* (Лвов

1973); *дунайские болгары* / *Donau-Bulgaren* (Фасмер 1986, Трубачов 1963, Прицак 1955 и др.); *волжские болгары* / *Wolga-Bulgaren* (Фасмер 1986, Хакимзянов 1978, Прицак 1955 и др.); *Kuban-Bulgaren* (Прицак 1955); *волгоболгары* (Менгес 1979); *проточувашу* (Менгес 1979). Езикът на етноса се определя с прилагателните *българский* (Баскаков 1960, Баскаков 1981, Добродомов 1974, Добродомов 1981, Лвов 1966, Лвов 1969, Одинцов 1974, и др.); *древнебългарский* (Трубачов 1963, Фасмер 1986, Баскаков 1981 и др.); *protobulgariski* / *protobulgarische* (Триярски 1975, Прицак 1955 и др.); *тюрко-българский* (Лвов 1972, Лвов 1973); *дунайско-българский* / *donau-bolgarische* (Фасмер 1986, Прицак 1955 и др.); *волжско-българский* / *wolga-bolgarische* (Фасмер 1986, Прицак 1955 и др.); *kuban-bolgarische* (Прицак 1955); *древнечувашский* (Фасмер 1986, Лвов 1973).

Очевидно е, че някои от цитираните автори в различни свои работи (напр. Н. А. Баскаков, А. С. Лвов), а даже и в едно и също свое изследване (напр. О. Прицак, К. Г. Менгес, А. С. Лвов, М. Фасмер) използват идентични по съдържание, но различни термини. Различията в терминологията в руската и в другата чужда лингвистична литература са предизвикани от диференциацията на термините *прабългари* и *прабългарски език* не по съдържание, а по чисто външни, формални признаци – най-често географски или хронологични.

Исторически добре доказаното разселване на прабългарите в западно, южно и северно направление върху обширни територии в Европа не може да бъде считано като предпоставка за загубване на единството на прабългарския език и като следствие за употребата на различни термини за неговото назоваване. Това се признава и от чуждите автори. Така например О. Прицак пише в своята монография, че използва термините *Donau-Bulgaren*, *Wolga-Bulgaren*, *Kuban-Bulgaren* и *donau-bolgarische*, *wolga-bolgarische*, *kuban-bolgarische* за обозначаване на географското положение, а *protobulgarische* – за отделяне на прабългарския тюркски език от старобългарския “старославянски” (*altkirchenslawische*) език (Прицак 1955, с. 18, 43, 51). В своя речник М. Фасмер

употребява като синоними термините *дунайско-български* и *древнечувашки* (Фасмер 1986, т. II, с. 185). Независимо един от друг Н. А. Баскаков (Баскаков 1960, с. 107; Баскаков 1969, с. 233) и Е. Триярски (Триярски 1975, с. 232–233), макар че използват различни по форма термини, се изказват съвсем категорично в полза на единството на прабългарския народ и на неговия език. И двамата изтъкват, че особеностите в политическата и културната история на отделните групи прабългари не могат да служат като аргумент за непризнаване на това единство.

За напълно доказано се смята участието на прабългарите в етногенезиса както на българския (виж напр. Ангелов 1981), така и на чувашкия (виж напр. Баскаков 1966) народ. Поради това А. С. Лвов употребява в една от своите работи (Лвов 1973) прилагателните *български*, *тюрко-български* и *древнечувашки* като синоними.

Приведените по-горе мнения и факти свидетелствуват за изкуственото разделяне на термините, за излишната им диференциация. Впрочем това пряко или косвено се признава и от руските, и от другите чужди лингвисти.

Както вече отбелязахме, най-употребявани в българската лингвистична литература са термините *прабългари* и *прабългарски език*. Те съвсем сполучливо служат за отделяне на етническата принадлежност и езика на тюркския прабългарски народ от етническата принадлежност и езика на славяния български народ. Според нас няма никакви пречки тези термини да бъдат използвани със същия успех и в руската лингвистична литература във формите *праболгары* и *праболгарский язык*. Те не нарушават по никакъв начин нормите на съвременния руски литературен език, още повече че както представката *пра-*, така и коренът *болгар-* са отдавна и добре известни на руския език.

Дължни сме да отбележим, че вече има отделни случаи на употреба и на двата термина (макар и понякога с незначителни разлики) от руски лингвисти. Например в едно от своите изследвания Г. Чумбалова (Чумбалова 1979) ги използва без никакви уговорки. А. С. Лвов говори за *праболгарский язык* (Лвов 1967) и за *прабулгарский язык* (Лвов

1969). В своя статия М. Федотов също употребява термина *пратбулгарский язык* (Федотов 1984). Руският българист Н. А. Мешчерски в статия на български език (Мешчерски 1983) използва термините *пратбългари* и *пратбългарски език*. Термините *пратбългари* и *пратбългарски език* са употребени през последните години в работите на проф. Пенка Филкова, написани на руски език (Филкова 1989, Филкова 1991).

Ние смятаме, че прекомерната диференциация на терминологията, която се наблюдава в съвременните руски лингвистични изследвания с прабългарска тематика, може и трябва да бъде преодоляна. Това е възможно само при редовното използване на термините *пратболгари* и *пратболгарский язык*, които най-точно съответствуват на истината и от лингвистична, и от историческа гледна точка.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ангелов, 1981 – Д. Ангелов. Образуване на българската народност. С.

Баскаков, 1960 – Н. А. Баскаков. Тюркские языки. М.

Баскаков, 1966 – Н. А. Баскаков. Тюркские языки. Общие сведения и типологическая характеристика. – В: Языки народов СССР. В пяти томах. Т. II. М., 1966, с. 7–42.

Баскаков, 1969 – Н. А. Баскаков. Введение в изучение тюркских языков. 2 изд., М., (1 изд. М., 1962).

Баскаков, 1981 – Н. А. Баскаков. Об унификации названий древних и средневековых тюркских языков. – В: Тюркологический сборник 1979. М., с. 21–26.

Добродомов, 1974 – И. Г. Добродомов. Пути проникновения болгарских элементов в славянские языки. – В: Тюркизмы в восточнославянских языках. М., с. 26–43.

Добродомов, 1981 – И. Г. Добродомов. Этимология и историческая лексикология (К изучению болгарских заимствований в славянских языках). – В: Этимология 1979, М., 1981, с. 75–84.

Лвов, 1966 – А. С. Львов. Очерки по лексике памятников старославянской письменности. М.

Лвов, 1967 – А. С. Львов. Из лексикологических наблюдений. – В: Этимология 1965. М., 1967, с. 189–195.

Лвов, 1969 – А. С. Львов. Об учете вспомогательных приемов при этимологизировании. – В: Этимология 1967. М., 1969, с. 180–181.

Лвов, 1972 – А. С. Львов. Из лексикологических наблюдений. – В: Этимология 1970. М., 1972, с. 217–227.

Лвов, 1973 – А. С. Львов. Иноязычные явления в лексике памятников старославянской письменности (тюркизмы). – В: Славянское языкознание. VII международный съезд славистов. М., с. 211–227.

Менгес, 1979 – К. Г. Менгес. Восточные элементы в “Слове о полку Игореве”. Л.

Мешчерски, 1983 – Н. А. Мешчерски. За прабългарския принос в общославянския език. – В: България 1300. Статии и изследвания на ленинградските българисти. Под общата редакция на акад. Д. С. Лихачов. С., с. 191–205.

Мирчев, 1978 – К. Мирчев. Историческа граматика на българския език. III изд., С., 1978 (I изд. С., 1958).

Младенов, 1935 – Ст. Младенов. Първобългарско, а не печенежко е т. н. Атилово златно съкровище от Nagy-Szent-Miklos. – В: Годишникъ на Софийския университет, Историко-филологически факултетъ, кн. XXXI. 5, 1934–35 г., с. 1–88.

Мусаев, 1975 – К. С. Мусаев. Лексика тюркских языков в сравнительном освещении (западнокыпчакская группа). М.

Одинцов, 1974 – Г. Ф. Одинцов. Еще раз к этимологии слова лошадь. – В: Этимология 1972. М., 1974, с. 114–128.

Прицак, 1955 – О. Pritsak. Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren. Wiesbaden, 1955.

Триярски, 1975 – Edward Tryjarski. Protobulgarzy. – В: Krzysztof Dambrowski, Tereza Nagrodzka-Majchrzyk, Edward Tryjarski. Hunowie europejscy, protobulgarzy, chazarowie, pieczyngowie. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdansk, 1975, с. 145–376.

Трубачов, 1963 – О. Н. Трубачев. Заметки по старославянской этимологии. – В: Этимологические исследования по русскому языку. М., 1963, вып. IV, с. 160–168.

Фасмер, 1986 – М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка. Т. I–IV. М., 1986 – 1987 /1. auflage Heidelberg, 1950 – 1958/.

Фетодов, 1984 – М. Р. Федотов. Чувашско-монгольский ламбдаизм и ротацизм в свете двух тохарских заимствований в пратюркском языке. – В: Советская тюркология, 1984, № 1, с. 65–71.

Филкова, 1989 – П. Филкова. К вопросу о древнболгарской основе первого письменно-литературного языка славянских народов. – Старобългаристика, 1989, кн. 2, с. 23–40.

Филкова, 1991 – П. Филкова. Староболгарские традиции в истории русского литературного языка. М., 1991.

Хакимзянов, 1978 – Ф. Хакимзянов. Язык эпитафий волжских болгар. М., 1978.

Чумбалова, 1979 – Г. М. Чумбалова. О тюркских лексических элементах в современном болгарском языке. – В: Советская тюркология, 1979, № 3, с. 12–19.